

Продовження матеріалів на допомогу вчителям 4-х класів, які працюють за новими підручниками з української мови. II частина (автори Кальчук М.І., Махиня С.І.).

Зміст

1. З освітньої програми для 4 класу.
2. Продовження методичних рекомендацій до II частини підручника.
3. Календарне планування.

I. З освітньої програми для 4 класу.

Змістова лінія «Досліджуємо мовні явища»	
<p><i>утворює</i> словосполучення з прямим і переносним значеннями; <i>добирає</i> до поданого слова 2-3 найуживаніші синоніми, антонім; <i>користується</i> навчальними словниками синонімів, антонімів; <i>розкриває</i> значення найуживаніших багатозначних слів, <i>вводить</i> їх у словосполучення, речення; <i>пояснює</i> значення найуживаніших фразеологізмів; <i>добирає</i> до фразеологізмів близькі за значенням слова; <i>знаходить</i> синоніми, антоніми, багатозначні слова, фразеологізми в тексті і <i>пояснює</i> їх роль; <i>розпізнає</i> застарілі й нові слова в текстах; <i>досліджує</i> походження слів; <i>використовує</i> у власному мовленні слова в прямому і переносному значеннях, синоніми, антоніми, багатозначні слова, фразеологізми для досягнення мети спілкування;</p> <p><i>правильно записує</i> слова із сумнівними приголосними, що піддаються асиміляції (<i>просьба, боротьба, нігті, кігті</i>); <i>розрізняє і правильно записує</i> слова зі співзвучними префіксами і прийменниками; <i>правильно пише</i> слова з апострофом після префіксів; <i>розрізняє і правильно записує</i> слова з префіксами <i>pre-</i> і <i>при-</i>; <i>утворює</i> нові слова за допомогою префіксів, з найуживанішими суфіксами зменшення, здрібнілості, пестливості тощо; <i>дотримується</i> правил переносу слів з префіксами, зі</p>	<p>Дослідження ролі в мовленні лексичних груп слів (слова з прямим і переносним значеннями, синоніми, антоніми, багатозначні слова, фразеологізми, застарілі й нові слова).</p> <p>Дослідження походження окремих слів (запозичення з іншої мови, словотворення). Вживання слів різних лексичних груп у власному мовленні.</p> <p>Дослідження і засвоєння пов'язаних із будовою слова орфограм (слова із сумнівними приголосними, що піддаються асиміляції, з апострофом після префіксів, з префіксами <i>pre-</i> і <i>при-</i>).</p> <p>Утворення нових слів за допомогою префіксів і суфіксів. Перенос слів з префіксами і</p>

<p>збігом однакових приголосних на межі кореня і суфікса;</p> <p><i>розпізнає</i> іменники з абстрактним значенням; <i>визначає</i> рід і число іменників; <i>відтворює</i> назви відмінків і відмінкові питання; <i>змінює</i> іменники за числами і відмінками; <i>визначає</i> початкову форму іменника (називний відмінок однини); <i>визначає</i> відмінок іменника в реченні; <i>змінює</i> у процесі словозміни іменників приголосні [г], [к], [х] перед закінченням <i>-і</i> на [з'],[ц'],[с'], голосний [і] на [о], [е]; <i>правильно вживає</i> в орудному відмінку однини в іменниках чоловічого роду закінчення <i>-ом, -ем, -єм</i>, в іменниках жіночого роду закінчення <i>-ою, -єю, -єю</i>; <i>перевіряє</i> за словником закінчення іменників чоловічого роду в родовому й орудному відмінках; <i>використовує</i> в мовленні паралельні форми іменників чоловічого роду – назв істот у давальному й місцевому відмінках однини; <i>правильно записує</i> іменники жіночого роду з основою на приголосний в орудному відмінку однини; <i>правильно вживає</i> літературні форми іменників у місцевому відмінку множини з прийменником <i>по</i>;</p> <p><i>змінює</i> прикметники за родами і числами; <i>змінює</i> прикметники разом зі зв'язаними з ними іменниками за відмінковими питаннями; <i>правильно записує</i> прикметники з м'яким кінцевим приголосним основи у різних відмінкових формах; <i>визначає</i> граматичну форму прикметника (рід, число, відмінок) за іменником, з яким він зв'язаний; <i>утворює</i> форми ступенів порівняння прикметників; <i>правильно вимовляє і записує</i> прикметники на <i>-ський, -цький, -зький</i>; <i>використовує</i> у власних зв'язних висловленнях прикметники в прямому і переносному значеннях, синоніми, антоніми;</p> <p><i>розпізнає</i> серед слів особові займенники, <i>ставить</i> до них питання; <i>пояснює</i> роль займенників у мовленні; <i>відмінює</i> особові займенники за зразком; <i>правильно вживає</i> займенники з прийменниками; <i>використовує</i> займенники у власному мовленні для зв'язку речень у тексті та з метою уникнення повторів тих самих слів;</p>	<p>суфіксами.</p> <p>Дослідження різних граматичних форм іменників. Відмінювання іменників. Спостереження за явищем чергування приголосних [г], [к], [х] перед закінченням <i>-і</i> на [з'],[ц'],[с'] та голосного [і] на [о], [е]. Правопис закінчень іменників в орудному відмінку однини. Вживання іменників у власному мовленні в правильних граматичних формах.</p> <p>Дослідження граматичних форм прикметників. Змінювання прикметників за відмінками. Утворення ступенів порівняння прикметників. Вимова і написання прикметників на <i>-ський, -цький, -зький</i>. Уживання прикметників у власному мовленні як засобу виразності.</p> <p>Дослідження ролі займенників у тексті. Відмінювання особових займенників за зразком. Уживання займенників у власних висловленнях.</p>
--	---

II. Продовження методичних рекомендацій до II частини підручника.

Згідно з новою освітньою програмою для 4 класу за педагогічною технологією «Росток» суттєво оновлено й зміст II частини підручника. Велика за обсягом тема «Слово - основна одиниця мови» розпочинається в цій частині. У ній широко досліджується роль у мовленні слів і змінювання іменників. В основу цих досліджень покладено інтегративно-діяльнісний підхід.

Роботу в II частині підручника рекомендуємо розпочати з бесіди про мову через читання й обговорення поданого вірша й висловлювання. Обговорення їх змісту має стати мотиваційним поштовхом до вивчення української мови за цим посібником.

Звертаємо увагу, що виконання вправ, які були в I частині: записування власних висловлювань у «Щоденнику вражень», удосконалення каліграфічного письма, вироблення швидкості письма через безвідривне написання слів, повторення вивчених правил, збагачення словникового запасу українськими словами та вироблення правильності мовлення, проєктні роботи - продовжуються в II частині підручника. Тому методичні рекомендації щодо роботи з ними радимо перечитати в I частині. Хочемо також звернути увагу на те, що на кожному уроці пропонуються вправи на повторення й закріплення вивченого матеріалу. Тому варто обов'язково їх виконувати. Учитель сам може вирішити, на якому етапі уроку їх виконання буде ефективним і в якому вигляді - усно чи письмово.

До кожного уроку підібрано достатньо багато інформації, але вчитель повинен враховувати індивідуальні можливості конкретних учнів і виконувати ті завдання, які діти спроможні виконати. Складніші або інші вправи вчитель може пропонувати для самостійного опрацювання або використати для індивідуальної роботи з обдарованими дітьми, готуючи їх до мовного конкурсу. Рівень розвинутої працездатності учнів підкаже вчителю щодо кількості виконання вправ. Можна деякі вправи інтегрувати з уроками літературного читання або опрацьовувати усно, підкреслюючи кольоровими олівцями важливі висловлювання. Зміст виконання кожного завдання детально прописано у вправах. Якщо виникають труднощі під час виконання завдання, у підручнику подаються довідки, користування якими полегшить роботу. Якщо вчитель хоче, щоб учні самі виконали завдання, то його потрібно виконувати на дошці, без допомоги підручників. Учитель також повинен сам переглянути зміст вправ, зрозуміти мету їх виконання та, у разі потреби, переглянути словник, прочитати відповідну методичну літературу або теоретичний мовний матеріал і бути компетентним у викладанні української мови (наприклад, вправи 46, 59 та інші). На початку підручника ми подали алгоритми, правила, які полегшать роботу над виконанням вправ.

Щодо виконання творчих робіт, то звертаємо увагу, що вони подаються з метою розширення знань з вивченої теми, розвитку творчих можливостей учнів через інтегрування з іншими уроками. Саме тому такі завдання подано після завершення кожного уроку, їх потрібно пропонувати учням як дослідницьку чи пошукову діяльність на визначений термін (2-4 дні, а можливо, й більше). Рекомендуємо такі завдання спочатку озвучити дітям, а вже потім колективно ухвалити рішення щодо їх виконання. Можливо, це буде якесь полегшення конкретного виду діяльності або, навпаки, ускладнення. Наприклад, до першого уроку полегшенням творчої діяльності може бути пропозиція написати на папірці одну власну пораду для удосконалення мовлення. Потім у класі наклеїти записи на окремому ватмані із заголовком «Наші поради для удосконалення мовлення». Ускладненням творчої діяльності може бути завдання підготувати костюм, написати поради на окремому аркуші паперу різного формату (наприклад, у вигляді стародавньої грамоти) й виступити в ролі мовознавця. Звертаємо також увагу, що є завдання за вибором, що дійсно враховують індивідуальні можливості учнів.

У II частині підручника пропонуємо кілька вправ із 3-го класу з метою перегляду виконаних робіт, посилення мотивації вивченої теми, а можливо, і виконання, якщо над завданням не працювали. Тому радимо не залишати поза увагою такі вправи. Учні із задоволенням поділяться враженнями від творчих завдань у попередньому класі й, можливо, ці роботи надихнуть їх на нову творчість або вже в 4 класі зацікавляться такою діяльністю.

Щодо виконання інтелект-карт, то вчитель повинен уже до 4 класу оволодіти методикою роботи з ними, а учні – навчитися створювати їх. Так у вправі 16 пропонується створити інтелект-карту значень слів, користуючись малюнками-підказками. Учитель має пригадати з учнями вивчені види слів і, у разі потреби, підказати на прикладі малюнків тваринки лисички й гриба лисички, що це слова омоніми. Малюнки: хлопчик іде, осінь іде – слова з переносним значенням; сонце опускається, піднімається – антоніми; малюнок неба можна назвати *небеса*, *небокрай*, *небозвід* – синоніми.

Вправи, які, на думку вчителя, потребують багато часу на виконання, можна запропонувати учням виконати вдома, попередньо пояснивши (наприклад, вправа 45).

У нових підручниках вивчення фразеологізмів подано детально, тому підібрано багато вправ. Тема важлива у вивченні української мови, тож варто приділити їй значну увагу. Запропонуйте учням придбати для домашньої бібліотеки фразеологічні словники.

Згідно з новою програмою в підручнику подано й нові теми: «Дослідження ролі в мовленні застарілих і нових слів», «Дослідження запозичених слів із іншої мови». Тому рекомендуємо перед проведенням таких уроків ознайомитися із поданими вправами та визначитися із розумінням їх змісту та кількістю виконання. Ефективною буде робота, коли учні напишуть

такі види слів на малюнках. Якщо складною для виконання буде вправа 82, то варто підказати учням країну, продемонструвавши змістовні малюнки з Інтернету.

У новому підручнику суттєво оновлено вивчення теми «Іменник». Актуалізацією вивчення цієї теми є повторення матеріалу на основі дослідження різних граматичних форм іменників. Мотивацією вивчення теми про відмінювання іменників стане обговорення змісту вірша про мову, якому радимо приділити особливу увагу. Саме звертання Мови до українців, як живої уявної істоти, повинно стати особливим для сприйняття учнів, вплинути на їх чуттєву основу. Тому цю вправу радимо обіграти, запропонувавши дитині одягнутися в український костюм та розповісти його з особливою виразністю. Дедуктивний метод вивчення теоретичного матеріалу у формі лінгвістичної казки залишається однією із особливостей вивчення української мови за педагогічною технологією «Росток». Зміст казки в оновленому підручнику доопрацьований, підібрані запитання, завдання до роботи над її змістом. Учитель може творчо підійти до проведення першого уроку в ознайомленні з відмінками. Про форму проведення таких уроків детально описано в попередніх класах: урок-казка, урок-інсценізація, урок-презентація тощо. Основне, про що вчитель повинен пам'ятати, - учні отримують перші враження від нового матеріалу та мають зацікавитися вивченням цієї теми. (У додатку буде поданий фрагмент уроку з елементами інсценізації).

На наступних уроках іде конкретне дослідження відмінювання іменників та розрізнення відмінків. Усі відмінки згруповані за спільними ознаками та чітко розкриваються відмінності між ними. Продовження роботи з казкою на наступних уроках лише посилює зацікавленість у вивчення цієї складної теми, тому радимо не забувати про казку після ознайомлення із нею. З цією метою і пропонуються такі завдання: «Придумай казкову історію про розрізнення називного й знахідного відмінків. Створи малюнок»; «Поділися враженнями від власного малюнка до казки»; «Повтори із змісту казки «Диво-хмаринки» про особливості давального й місцевого відмінків. Продемонструй їх зображення на власному малюнку» тощо.

Особливо хочемо звернути увагу на виконання вправ щодо дослідження відмінювання іменників. Учителю слід продумати організацію його проведення: як будуть утворені групи в класі, адже важлива наявність у кожній із них учнів різної підготовки та можливостей. Змінюючи слова в таблиці, учитель, у разі потреби, повинен допомогти дітям виділити особливості відмінювання поданих іменників та знаходити відповідну закодовану інформацію в хмаринках. Якщо виникають труднощі в її розшифруванні, то слід звернутися за поясненням у довідку, де правила відповідно пронумеровані й детально прописані. Висновки досліджень іменників варто роздруковувати й вивішувати на дошці, що в майбутньому дасть можливість створити інтелект-карту відмінювання іменників. У додаткових матеріалах ми подаємо готові зразки такої закодованої інформації.

Хочемо звернути увагу на цікаву творчу роботу у вправі 162 та важливість її виконання. (Запишіть на хмаринці орудного відмінка групи іменників біля правил, які їм відповідають. Озвучте ці правила). Таке завдання сприяє глибокому аналізу вивченого матеріалу про відмінювання іменників в орудному відмінку.

Велика кількість вправ, які подані у II частині підручника для найефективнішого вивчення програмового матеріалу, не дали змоги викласти увесь матеріал згідно з календарним плануванням I семестру. Тому матеріал частково перенесено в III частину підручника до тем «Особові займенники» та «Дослідження відмінювання прикметників».

III. Календарне планування

№	Тема	Кількість годин	
	I. Мова і мовлення		
1	З історії розвитку мови	1	
2	Мова – засіб спілкування	1	
3-4	Культура усного й писемного мовлення	2	
5	Українська мова – державна мова України	1	
6	Підсумковий урок	1	
7	Контрольна робота. Діалог	1	
	II. Повторення вивченого в 3 класі		
8	Звуки мови й мовлення	1	
9	Повторення вивчених орфограм	1	
10-11	Словотворення. Будова слова	2	
12	Значення слова	1	
13	Частини мови	1	
14	Речення	1	
15-16	Текст	2	
17	Узагальнення вивченого	1	
18	Контрольна робота. Списування	1	
	III. Слово – основна одиниця мови		
19	Значення слова	1	
20	Дослідження ролі в мовленні слів з прямим і переносним значеннями	1	
21	Дослідження ролі в мовленні синонімів та антонімів	1	
22	Дослідження ролі в мовленні багатозначних слів	1	
23	Дослідження ролі в мовленні фразеологізмів	1	
24	Дослідження ролі в мовленні застарілих й нових слів	1	
25	Дослідження походження окремих слів, запозичених з іншої мови	1	
26	Дослідження утворення нових слів за допомогою префіксів і суфіксів	1	
27	Спостереження за вживанням слів із різним значенням	1	
28	Контрольна робота. Диктант	1	
29	Аналіз диктанту. Робота над помилками. Повторення і закріплення вивченого матеріалу	1	
30	Іменник. Дослідження різних граматичних форм іменників	1	
31	Дослідження змінювання іменників	1	

32	Ознайомлення із назвами відмінків. Урок-казка	1	
33	Відмінювання іменників. Початкова форма іменників	1	
34-35	Дослідження відмінкових закінчень іменників у давальному і місцевому відмінках. Розрізнення відмінків	2	
36-37	Дослідження відмінкових закінчень іменників у родовому й знахідному відмінках. Розрізнення називного, родового й знахідного відмінків	2	
38-39	Дослідження відмінкових закінчень іменників в орудному відмінку	2	
40	Відмінювання іменників. Правопис відмінкових закінчень іменників в однині	1	
41	Дослідження відмінювання іменників у множині	1	
42	Повторення і закріплення вивченого про відмінювання іменників	1	
43	Перевірка мовних знань і вмінь з теми «Відмінювання іменників». Контрольна робота	1	
44	Аналіз контрольної роботи. Робота над помилками	1	

Зведений перелік робіт з підсумкової перевірки

Вид перевірки	4 клас	
	I сем.	II сем.
Списування	1	1
Диктант	1	2
Перевірка мовних знань і вмінь	1	2
Письмовий переказ	1	–
Діалог (усно або письмово)**	1	
Підсумкова контрольна робота/ Державна підсумкова атестація	–	1
Загальна кількість перевірок за семестр	5	6